

DANMARKSHISTORIE I EFTERKRIGSTIDEN

Replik til professor Niels Thomsens anmeldelse
af Danmarkshistorie, bind 8,

AF

HANNE RASMUSSEN og MOGENS RÜDIGER

Niels Thomsen har i det seneste nummer af Historisk Tidsskrift 93:2 anmeldt Gyldendals Danmarkshistorie bd. 8. Tiden efter 1945, som vi har skrevet. Anmeldelsen kunne have været en glimrende anledning til at debattere, hvordan samtidshistorien kan gribes an, periodisering, prioritering af stoffet, for- og bagdele ved en historisk, en politologisk og en journalistisk tilgang til perioden, osv. osv. Desværre lægger Thomsen ikke op til diskussion. Han har i stedet valgt at anmelde en karikatur af vores bog og giver derfor på mange punkter en usaglig og upræcis kritik.

Thomsen er naturligvis i sin gode ret til at være uenig i vores vægtninger og prioritering. Vi forestiller os heller ikke, at en bog af denne type er uden fejl eller unøjagtigheder. Men i stedet for at fremstille uenigheden som uenighed, affærdiges vores standpunkter som forkerte, som fejl. Slet og ret.

I denne replik vil vi koncentrere os om den overordnede kritik, vi finder i Thomsens noget usystematiske anmeldelse, men dog også bruge lidt plads på nogle af de konkrete »kritikpunkter« (i det omfang, de kan adskilles fra det andet).

Først vil vi imidlertid pege på et par af de parametre, som Thomsen lægger til grund for sin anmeldelse og som vel er grundtræk i hans forestilling om, hvordan den nyeste samtidshistorie skal behandles. Det drejer sig om:

- vækst i de offentlige udgifter er af det onde og derfor en målestok for de danske politikeres ansvarlighed;
- talrækker og statistik er den ene af de to vigtigste grupper af materiale i fremstillingen af tiden efter 1945, og taler i mange tilfælde for sig selv;
- politiske meningsmålinger er den anden vigtige gruppe for forståelsen af perioden (dvs. efter 1970).

Som det vil fremgå, er vi uenige i de tre udsagn.

Men lad os begynde med periodiseringen og dermed vores konjunkturbegreb. Thomsen mener at have læst sig frem til, at det er en grundantagelse i bogen, at erhvervs- og produktionsudviklingen former samfundsudviklingen, og at fremstillingen i overensstemmelse hermed er inddelt i fem kapitler efter konjunkturforløbet.

Da vi ikke kan forestille os, at Thomsen har læst vores bog som Fanden læser Bibelen, må der foreligge en misforståelse, for Thomsen har ikke fanget pointen i vores periodisering, i vores konjunkturbegreb. Vi gør i indledningen meget klart opmærksom på, at vi ikke vil periodisere mekanisk efter tiår, som tilfældet er i andre – selv nyere – Danmarkshistorier. Ligeledes understreger vi, at vi ikke vil periodisere alene efter den økonomiske eller politiske udvikling. Vi har valgt et bredere konjunkturbegreb, dvs. vi har foretaget »en samlet vurdering af samfundsudviklingen, såvel økonomisk, politisk, socialt, som ideologisk og kulturelt« (s. 18). Sagt på en anden måde, har vi prøvet at fastlægge nogle brudflader i udviklingen. Uden at erhvervs- og produktionsudviklingen bruges som det afgørende kriterium, og uden at stille krav til, at bruddet skal være synligt på alle de nævnte områder samtidigt. Et eksempel herpå er, at vi finder Danmarks indmeldelse i NATO så afgørende, at beskrivelsen heraf er placeret forrest i det afsnit, der benævnes Kold krig og økonomisk integration. Vores periodisering har derfor intet at gøre med den økonomiske determinisme, som Thomsen forsøger at skyde os i skoene.

Thomsen går ikke ind i en diskussion om, hvordan tiden efter 1945 kan periodiseres. Derimod fremfører han, at når vi nu mener at økonomien styrer det hele, ja, så er det for dårligt, dels at den kun får ca. 10 sider i hvert afsnit, og dels at vi undlader at bringe tabeller over den økonomiske udvikling (herom senere).

Til det første er at sige, at vi har prøvet at angive nogle af de efter vores mening centrale træk ved den økonomiske virkelighed i de enkelte faser. Det kan der skrives meget mere om, naturligvis – men livet er trods alt andet end økonomi.

Efter denne (fejlagtige) kritik af vores periodisering, kan man ikke undgå at blive overrasket, når Thomsen skriver, at der »savnes den faste ramme, der i hele perioden blev sat om arbejdet på Christiansborg af konjunkturtallene«. Vi er måske alligevel ikke så enige om afvisningen af den økonomiske determinisme. Hvis det skal forstås på den måde, at koblingen mellem konjunkturerne og den løbende politik ligger i talrækkerne for pris- og lønstigninger, byggeforhold, merimport, valutabeholdning m.v., så er vi bestemt ikke enige. Thomsen mener, at vi misser

nogle pointer i forklaringen af nogle af hovsa-løsningerne, men efter vores mening er tingene mere komplicerede end som så.

Videre hævder Thomsen, at »Bogens store svaghed er, at den ikke har evnet at fokusere, sortere og sammenkæde vilkår, begivenheder og beslutninger samt disses virkninger på både alliancerne og beslutnings-systemet«. Det er en alvorlig kritik, der overhovedet ikke konkretiseres. Nu ligger en stor del af arbejdet med en bog af denne type i at systematisere og få tingene til at hænge sammen, og vi har forsøgt denne sammenkædning i forbindelse med periodiseringen.

En central del af Thomsens forklaring på, hvorfor det gik, som det gik, er den offentlige sektor. Thomsen forfægter en liberalistisk opfattelse af denne sektor som en klods om benet på det private erhvervsliv. Det giver ganske logisk grundlag for en urokkelig målestok, der kan skille bukke-ne fra fårene, fra de meget få får. Vi har en anden opfattelse af den offentlige sektor og giver derfor en anden forklaring på udviklingen. Så kan man vælge at acceptere, at der findes forskellige forklaringer, og så diskutere på det grundlag – eller man kan afvise alt andet. Når Thomsen ikke kan finde forklaringer i vores bog, betyder det, at han ikke kan finde sine egne forklaringer, mens vores forsøg i den retning affærdiges som »bortforklaringer«.

Det hedder yderligere: »Generelt er altså skildringen af de økonomiske forhold, som tildeles hovedrollen i forløbet, utilfredsstillende«. Det hænger sammen med den gennemgående kritik, at vi ikke bringer tabeller over den økonomiske udvikling, boligbyggeriet osv. Omfanget af den slags illustrationer kan altid diskuteres. Når vi har undladt tabellerne, er forklaringen først og fremmest, at Hans Chr. Johansen i værkets bind 9 netop fremlægger det efterspurgte materiale – og vi er ikke enige i Thomsens påstand om, at dette bind er besværligt i brug. Dernæst er tekst ofte mere entydig end tabeller. Vi mener, at det generelt er mere oplysende at forsøge at komme med en forklaring på den udvikling, der mere eller mindre entydigt kan læses ud af statistikkerne. Til den sag har vi støttet os på den økonomiske litteratur, som vi har anført i litteraturlisterne.

En principiel diskussion, som er vigtig at tage, er forholdet mellem politologiske, økonomisk, valgsociologisk og historisk forskning. Ikke for at kaste smuds i hovedet på hinanden, men for at drage nytte af hinanden samt for at styrke samtidshistorien. Når det gælder behandlingen af tiden efter 1945 har den historiske tilgangsvinkel stået svagere end nødvendigt, hvilket illustreres af, at samtidshistorikere mere end godt er, har ladet sig inspirere af politologiske problemstillinger og modeller. Vi er enige med rigsarkivar Johan Peter Noack, der i 1979 i

forbindelse med en omtale af de mange vælgerundersøgelser fra politologers og statskundskabsfolks side efterlyste en bredere historisk tilgang til emnet (Historie 1979-81).

Vi har ikke skrevet den endelige syntese. For de sidste 20 år derimod den første, og i stedet for kun at servere fornærmede bemærkninger om, at vi har dækket perioden på en anden måde end han havde gjort, hvis han ellers havde fået lejlighed til at skrive, kunne Thomsen have forholdt sig konstruktivt til vores forsøg. Vi har andetsteds – i Vandkunsten 1989:1 – redegjort for nogle af vore overvejelser: De samfundsvidenskabelige discipliner har fremlagt mange interessante og uomgængelige bidrag til forståelsen af perioden efter 1945 – bidrag som vi naturligvis har brugt i vores fremstilling. Ingen tvivl om at vi har haft glæde fx. af de opinionsanalyser, som Thomsen sætter så højt i beskrivelsen af virkeligheden. Men vi fremhæver også, at en historisk fremstilling ikke blot kan overtage samfundsvidenskabernes modeller og måder at arbejde på. En historisk fremstilling er noget andet. Arbejdet med sammenfatningerne og koblingen af problemer og emner til empirisk dokumenterede længere forløb, er opgaver, som uden historikernes indsats stort set får lov at blive liggende urørt. Der er brug for analyser, bearbejdnings og synteser, som ud fra en sammenhængende teori kan fange sammenhængen og det dynamiske i udviklingen. Det sidste er Thomsen næppe uenig i al den stund, at forskningsintitativet Dansk politik under Forandring har en lignende målsætning. Men vi kritiseres altså for, at vi ikke har brugt den samfundsvidenskabelige forskning: »Muligvis kunne man ikke forlange, at forf. selv skulle gennemgå den omfattende litteratur fra politologer, valgsociologer m.f. Men det vigtigste blev faktisk sammenfattet i en 181-siders projektbetænkning »Dansk politik under forandring 1945-1985« (...) Nu indeholder betænkningen ingen gennemgang af nyere politologisk litteratur på alle områder, men kun 10 sider med omtale af nyere publikationer om enkelte aspekter omkring politiske institutioner og politisk adfærd, intet om litteraturen om valgstudier, partiernes rekruttering, mediernes indflydelse eller andre spændende sager. Løse, foreløbige frihåndstegninger uden synderlig substans kan en seriøs historiker da ikke mene skal lægges til grund for en Danmarkshistorie.

I øvrigt er det en bemærkelsesværdig skævvridning, Thomsen gør sig til fortaler for, idet det økonomiske område først og fremmest skal behandles med talrækker og konjunkturtal uden supplerende forklaringer, mens det er de overordnede ændringer, der skal behandles på det politiske område.

Thomsen kritiserer os dernæst for at have afpersonaliseret historien, blandt andet ved at afstå fra at bringe politikerportrætter. Nu lagde

værkets form og udstyr visse bånd på os. Men det er klart, at vi i teksten kunne have lagt større vægt på at karakterisere de vigtigste politikere. Det kan diskuteres, i hvilket omfang sådanne portrætter skal bringes, og vi vil ikke afvise, at vi har været for påholdende på dette punkt. Når vi har valgt den meget lidt personfikserede stil, var det blandt andet fordi Tage Kaarsteds »De danske Ministerier« så glimrende tegner disse biografier. Vi foretrak derfor at bruge den afmålte plads på nogle andre aspekter. Desuden er vi af den opfattelse, at for en overordnet vurdering er det spillet mellem partierne i højere grad end spillet mellem de enkelte politikere, der er afgørende – selv om de personlige relationer bestemt ikke er uden betydning.

Et af de temaer, vi har lagt vægt på, er partiernes samarbejde eller alliancer. De har stor betydning for den konkrete politik, og vi gør meget klart opmærksom på, at evnen til at klare de økonomiske problemer i efterkrigstiden – især fra 1973 til 1982 – blandt andet på grund af mindretalsparlamentarismen hænger sammen med forholdet mellem partierne og er afhængig af de politiske konstellationer.

Thomsen savner en sammenhængende redegørelse for politikernes afmagt over for kristen i 1970'erne, mens vi i stedet har udredt de mange forlig og pakker. Han går galt i byen. Vi slår netop på, at politikerne først sent i forløbet erkendte, at der var tale om en krise og ikke et kortvarigt tilbageslag, der kunne klares med lappeløsninger. De evindelige forlig og pakker var jo netop det konkrete udtryk for denne fejlvurdering, samt for at keynesianismen ikke længere duede som retningsgiver for den økonomiske politik. Derfor har vi gjort en del ud af systematisering af forligene – og i parentes bemærket blev vi overrasket over alle de fejl, som lignende politologiske forsøg er behæftet med.

Thomsen er meget utilfreds med litteraturlisterne. Han skriver: »Generelt er der her mere tale om en opremsning af titler end om vejledende kvalitetsvurdering – en hel del har forf. åbenbart ikke selv læst i. Boglisten er heller ikke fuldstændig – af de 60 titler i den foreløbige bibliografi over Danske politiske partier 1970-1991 (af J. Elklit m.fl. 1991), der handler om »partihistorie m.m.« (nr. 137-198) mangler jeg de 19 – heraf f.eks. John Logues »Socialism and Abundance« (1982)«.

Når vi tager det op, skyldes det, at litteraturlisterne er et særkende ved værket, og at der derfor bruges megen tid og energi på dem. De skal kunne fungere som et hjælpemiddel for andre, hvilket Thomsen også indrømmer, de er. Vi har naturligvis ikke læst alle bøgerne fra ende til anden, men har i vekslende grad sat os ind i deres indhold. Hvilket ikke er det samme som, at vi har bygget på dem i fremstillingen.

Der er noget, der tyder på, at Thomsen kun har kastet et overfladisk

blik på Elklit m.fl.s bibliografi. Af de bøger vi ikke har med vil vi medgive, at vi burde have henvist til John Logues bog om SF og evt. kunne vi have henvist til højst fem mere. Af de sidste 13 indførsler er en udkommet efter, at vi havde afleveret vores manuskript, to er specialer som vi generelt ikke har medtaget, fordi vi kun henviser til publiceret materiale, tre handler om lokalhistorie, og de sidste syv har vi vurderet som værende af meget begrænset forskningsmæssig og/eller historisk værdi. F.eks. har vi svært ved at fatte, at Thomsen kan savne en pjece på 19 sider af Ib Nørlund om parti og klassekamp. Eller en artikel på 12 sider om det *norske* Fremskridtsparti. Eller en bog om kristendemokraterne i verden, hvor de 11 sider om det danske Kristelige Folkeparti ikke adskiller sig fra de parthistorier, vi iøvrigt har omtalt. Endelig hører en debatbog om Socialdemokratiet fra 1981 på 88 sider med bidrag på 2-3 sider fra forskellige politikere næppe til de store undladelsessynder i en litteraturoversigt over materiale om partierne og deres historie.

Thomsen afslutter sin kritik med en liste med 16 »konkrete fejl, mangler og problematiske ytringer«. Nogle af de forhold, der påpeges, har Thomsen mere eller mindre ret i; i andre tilfælde er det Thomsen, der tager fejl, og i flere af punkterne er der tale om en uenighed (hvilket vel ikke gør dem problematiske?). Vi skal ganske kort omtale nogle af de mere interessante:

- vi forklarer ikke kun den sociale uro sommeren 1945 med faldende realløn, men med en bred vifte af forhold (s.38ff).

- importen fra Sterling-området blev liberaliseret ad to omgange, først af Samlingsregeringen og videreført af Venstre-regeringen. Thomsen hævder, at det kun var Samlingsregeringen, hvilket ikke er rigtigt. Det afgørende er ikke kun hvem der tog beslutningen, men tillige hvordan den blev administreret – og Venstre-regeringen greb ikke ind før marts 1946, hvilket den blev kritiseret for.

- Thomsen mener, det er urimeligt, at vi kun bruger en halv side på Sydslesvig-opgøret 1945-47, når vi bruger en hel side på den kuldsejlede forvaltningskommission. Sydslesvig-sagen var interessant, fordi den var udtryk for nogle politiske uenigheder og forskellige holdninger til nationalitets-spørgsmålet, samt fordi to fremtrædende politikere valgte at begå harakiri på sagen. Regeringen væltede på sagen, hvilket vi gør rede for. Men sagen var nok så meget en mediebegivenhed, og da vi ikke hylder det Hammerichske princip om, at omfanget af behandlingen i Politiken er lig med sagens betydning i virkeligheden, ja, så har vi takseret den til en halv side. Derimod har nyere forskning, blandt andet Nils Bredsdorffs studier, vist at forvaltningskommissionen er urimeligt undervurderet. Det forsøger vi at råde bod på.

- Thomsen hævder, at vi ser kriseopgøret i efteråret 1950 som kulminationen på en strid om aktiv eller passiv industripolitik. Nu nævner vi fem forskellige forhold, som spillede ind på Hedtofts glidetur i smørret, herunder modsætningen mellem fagbevægelsen og Socialdemokratiet, som Thomsen vil gøre til den eneste forklaring. Vi fremhæver industrialiseringspolitikken – hvilket langt fra er det samme som industripolitik – og statens rolle i industrialiseringen, fordi det var det afgørende stridspunkt mellem den socialdemokratiske regering og oppositionen. Det er absurd at påstå, at regeringen skulle gå af, fordi den var uenig med fagbevægelsen; der var tillige andre modsætninger på dagsordenen, og tilsammen skabte de en umulig situation for regeringen.

- Naturligvis var dansk medlemskab af NATO en stillingtagen til Øst-Vestkonflikten, vi ikke så meget som antyder andet. Men vi påpeger, at debatten forud for beslutningen var kort, meget kort. At der siden har været et klart flertal for medlemskabet har ikke noget med det at gøre. Om anti-kommunismen var hysterisk eller ej er selvfølgelig en smagssag; men når folk forfølges på grund af deres ideologi, så er demokratiets grænser overskredet. Selv om Danmark var en del af den kolde krig, var stemningslejet mere afdæmpet end i så mange andre lande.

- Med hensyn til trekantregeringens rolle (1957-60) har vi peget på forskellige forhold, der begrundes, at den foranledigede en højere vækst (og havde heldige konjunkturer). Det er en nøjere diskussion værd, men kan ikke – som Thomsen antyder – afvises med, at de offentlige udgifter først satte ind i 1961. Virkeligheden er mere sammensat end som så.

- Thomsen rejser spørgsmålet, om studenter- og ungdomsoprøret i 1968 skubbede debatten i anti-autoritær retning, fordi det hurtigt viste hang til maoisme og baader-meinhoff-sympatier. De to fænomener hører ganske vist 1970'erne til, og det er ikke holdbart at slå dem i hartkorn med hinanden. Hvis Thomsen synes, vi overvurderer de antiautoritære kræfters indflydelse, kan han prøve at læse borgerlige politikeres erindringer om perioden. Heraf fremgår det, at de i høj grad var med til at sætte dagsordenen i den politiske debat.

Lad os opsummere: i sin anmeldelse påpeger Thomsen nogle få konkrete fejl, som vi må tage på vores kappe. Men det meste af anmeldelsen viser, at Thomsen ikke vil tolerere andre opfattelser af hvordan de sidste 50 års Danmarkshistorie skal beskrives. Uanset om det gælder vurderingen af Marshall-planen, de offentlige udgifter, forskellige regeringer osv. er der kun én gyldig opfattelse. Alt andet er fejlagtigt. Efter vores mening en farlig fundamentalisme. Med den holdning er det klart, at Thomsen hverken finder perspektiv eller stof til eftertanke i vores bind.